

DET ER JO FOR BARNETS BEDSTE

– *videoafhøringer af børn i sager om seksuelt misbrug kan medvirke til yderligere krænkelse af barnet*

Af Sussie Nielsen

I denne artikel formidles nogle af de centrale fund fra en etnografisk undersøgelse om videoafhøringer af børn i sager om seksuelt misbrug. Artiklen er baseret på kandidatspecialet *"Videoafhøringer af børn i sager om seksuelt misbrug – en etnografisk udforskning"* (2014), som er afslutningsspecialet på kandidatuddannelsen i socialt arbejde ved Aalborg Universitet.

Undersøgelsen havde til formål at få et indblik i, hvordan børn under 13 år føres igennem videoafhøringer, når der er mistanke om, at en seksuel forbrydelse er blevet begået imod dem.¹⁾ Data for undersøgelsen er arkiverede videoafhøringer af børn i alderen 4 til 12 år i tidsrummet 2005 – 2011, altså inden etableringen af Regionens Børnehuse, samt SOPHOS interviews med tre af politiets videoafhørere.²⁾

De to hovedpointer som vil blive præsenteret, peger begge i retning af, at gældende regler og praksis kan medvirke til yderligere krænkelse af barnet og rejser derfor spørgsmål i forhold til princippet om barnets tarv.

Den første pointe handler om praksis for detaljerede forhørsmetoder, samt visualiseringer af det påståede overgreb i afhørings-situationen, som begge kan være givtigt for bevisførelsen men ifølge psykologien kan være re-traumatiserende for barnet.

Den anden pointe handler om vanskeligheden i på den ene side at være til stede og nærværende for barnet i afhøringen og derigennem forsøge at skabe den tryghed, forudsigtelighed og sensitivitet, som

psykologien peger på er afgørende, når der tales med børn i krise, og på den anden side det kontekstforhold, at afhøreren skal have tanke på både en eventuel retssag og samarbejdspartnerne i monitorrummet.

Den metodiske tilgang

Den metodiske tilgang til undersøgelsen er etnografisk, herunder anvendes den visuelle etnografi, hvor der hovedsageligt arbejdes observerende og deltagende observerende. Etnografien er en bred disciplin, som efterlader plads og rum til udforskning, udvikling og at anskue sit felt med helt nye øjne. Den brede disciplin medfører, at der findes flere forskellige definitioner på, hvad etnografi er. Fælles for dem alle er dog et ønske om at forstå menneskets livsverden, kultur og kontekst og på den måde skabe sammenhæng og øget forståelse for det skete (Hammersley og Atkinson, 2007:1). Dette er ligeledes udgangspunktet i denne undersøgelse. For at opnå en så tyk beskrivelse som muligt af, hvad der foregår på de arkiverede videoafhøringer af børnene, er metoden SOPHOS benyttet. SOPHOS står for Second Order Phenomenological Observation Scheme. Som det fremgår af akronymet, er der tale om anden ordens observationer (Krogh Hansen, 2005:6). Formålet med at benytte denne metode er at få indsigt i, hvordan videoafhørerne opfatter deres egen praksis og derigennem at kunne kode både deres bevidste og ubevidste forståelser, værdier, idealer og vilkår for arbejdet med afhøringer af børn, hvor der er mistanke om sædelighedsforbrydelser, begået imod dem. Jeg mener med denne metode at kunne tilvejebringe ny viden om, hvorfor og på hvilken baggrund børn føres igennem afhøringsituationer.

De teoretiske udgangspunkter

De teoretiske udgangspunkter for forståelsen af de i denne artikel formidlede fund er hentet fra både psykologien og sociologien. Navnlig psykologiske teorier om børn i krise, og hvordan de kan reagere i den professionelle samtale, og hvorledes denne kan påvirke barnets videre mestring, er benyttet. Særlig fokus er lagt på interaktionen mellem den professionelle voksne og barnet, re-

traumatiserende processer samt tryghed og forudsigelighed i samtalsituationen. Blandt andre Haldor Øvreide argumenterer for, at genoplevelse af traumatet er noget man i samtalen, eller i dette tilfælde afhøringen af barnet, skal være opmærksom på. Det hævdes, at såfremt barnet presses til at fortælle meget detaljeret om overgrebet, kan det være medvirkende til en re-traumatisering af barnet, ligesom det at bede barnet om fysisk at gengive, hvordan et overgreb fandt sted eksempelvis ved hjælp af dukker eller bamser, kan have en re-traumatiserende effekt (Øvreide og Hafstand, 2006:310).

I forhold til at forstå kontekstens betydning for hvorledes der interageres med barnet i afhøringsituationen, er blandt andre Goffmans begreber fra "Vores rollespil i hverdagen" benyttet (Goffman, 1992). Goffman argumenterer for, at vi alle i interaktionen med andre, spiller forskellige former for både bevidste og ubevidste roller. Når der spilles en rolle vil det ikke kunne undgås, at rollen spilles på en facon, som har til formål at tilfredsstille sit publikum. Formålet med dette vil være, at iagttageren skal få indtryk af, at rollen er en integreret del af personen, og at rollen tages alvorligt (Goffman, 1992:24). Personen vil udføre sit show til det bedste for sit publikum og med den agenda, der bedst viser, at personen har styr på situationen, og er identificeret med sin rolle. Goffman benytter begrebet facade om den del af en optræden, hvor personen tillægger sig en fastlagt type med det formål at definere situationen for dem, som iagttagere settingen. Også de fysiske rammer, som Goffman definerer som kulisserne, er en del af facaden, som definerer situationens karakter. Et scenearrangement er medvirkende til, at rollen spilles på en sådan måde, at det giver mening for iagttagere, og at spillets regler forstås (Goffman, 1992:28). For at personens optræden skal give den mest ønskværdige mening for iagttagere, skal aktiviteten udfoldes på en sådan måde i interaktionen med andre, at den udtrykker det som ønskes formidlet, dette kalder Goffman for dramatisering (Goffman, 2008:34).

Sammenholdt med Goffmans teoretisering af hverdagens rollespil, benyttes Spradleys kontekstbegreb. Her lægges vægt på sammenhængen mellem kontekst og kultur dvs. fokus er på de forudsætninger, mennesket har for at

opleve og forstå sin verden (Spradley, 1979:5). Den kulturelle sammenhæng refererer, til de forudsætninger mennesket bruger til at fortolke oplevelser og erfaringer og derigennem generere social adfærd. Konceptet kultur ses som en sammenhæng af en række meningsfulde symboler og har meget tilfælles med den symbolske interaktionisme, som søger at forstå menneskets adfærd igennem menings-symboler i en social interaktion. En præmis inden for den symbolske interaktionisme er, at menneskets adfærd i forhold til en given ting eller situation afstedkommer af den mening, som ting eller situationen har for dem. Selve de symbolske meninger udspringer, i denne tradition, i en social interaktion med andre, hvor en bestemt meningsopfattelse udvikles igennem interaktionen. De symbolske meninger bliver ikke kun udviklet men også modificeret igennem en social fortolkningsproces (Spradley, 1979:6).

Barnets tarv og nærhedsetikken

Begrebet barnets tarv kan forstås på flere forskellige måder. I denne artikel anskues begrebet ud fra to forskellige vinkler, nemlig ud fra dels Børnekonventionens artikel 12, hvor barnet skal høres og inddrages i egen sag, dels samme konventions artikel 3, som stiller krav om, at barnets tarv skal komme i første række i beslutninger vedrørende barnet, herunder skal barnet beskyttes for belastninger. Som perspektiv på barnets tarv benyttes særligt nærhedsetikken. Øvreide og Hafstand argumenterer for, at børn har behov for psykologisk nærhed og tilstedeværelse fra den voksne, igennem sproglig forståelse og anerkendelse i en samtale. Magtforskellen mellem barn og voksen kan dog medføre, at barnet tilpasser egne behov, selvforståelse og sociale position til den voksne, for på den måde at tilfredsstille og undgå risiko for afvisning. Denne tanke bliver ofte benyttet inden for nærhedsetikken, hvor etiske dilemmaer udforskes inden for ansigt-til-ansigt kommunikationen, i dette tilfælde mellem afhører og barn. I denne henseende er det vigtigt at have fokus på den etiske udfordring, som finder sted i mødet mellem barn og voksen, i forhold til hvorledes behov bliver prioriteret imellem

parterne, hvordan det gode, det ubehagelige og interesser bliver fordelt. Denne etiske udfordring finder først og fremmest sted i mødet med andre og i kraft af dialog. Afhængighedsforhold og magtfordeling vil afgøre, hvem der har det største ansvar for, at samtalen eller det dialogiske møde bliver ligeværdigt, og hvem der mest bliver presset til tilpasning (Øvreide og Hafstand, 2006: 98).

Videoobservationens begrænsninger – betydningen af setting og kontekst

I arbejdet med igennem videoobservation og visuel etnografi at udforske, hvordan børn føres igennem afhøringer, når der er mistanke om, at en sædelighedsforbrydelse er begået imod dem, er det vigtigt at have for øje, at fordi en interaktion fanges på video, er det ikke nødvendigvis sandheden, der illustreres. En videooptagelse, som viser en interpersonel kommunikation som ved videoafhøringer af børn, viser udelukkende fragmenter af settingen³⁾ som omfatter mange andre facetter, som ikke vises på videoen. Dette kunne i nærværende tilfælde være hjemmebesøget, som ligger forud for videoafhøringen, bevidstheden om de professionelle observatører i monitor rummet, barnets indre dialog og eventuelle loyalitetskonflikt, videoafhørers indre dialog og eventuelle påbud om at skulle få et specifikt bevis frem. På den måde kan det siges, at videooptagelse af interpersonel kommunikation er kunstig i den forstand, at den kun viser facetter af virkeligheden men på samme tid viser den også fragmenter af disse personer som kommunikerer, som de også gør det til dagligt (Alrø og Kristiansen, 2008:73). I forhold til videomaterialet – videoafhøringer af børn, som er filmet til bevismateriale til brug i straffesager – er konteksten en potentiel straffesag. Videoafhørers fokus er derfor på at få så mange informationer ud af barnet som muligt, som kan benyttes i en eventuel retssag.

Undersøgelsens empiri

For at kunne påbegynde undersøgelsen har jeg ansøgt om aktindsigt hos politiet og i den forbindelse fået tilladelse til at gennemse et tilfældigt udsnit af videoafhøringer af børn

under 13 år. Fælles for alle videoafhøringerne er, at de alle omhandler sager, hvor der er mistanke om, at børnene har været udsat for seksuelle krænkelser. Jeg fik i den forbindelse stillet et kontor, videomaterialet og elektroniske hjælpemidler hos politiet til rådighed, og brugte, hvad der svarede til otte hele arbejdsdage på at arbejde med videomaterialet. I første omgang udvalgte jeg 19 videoafhøringer ud fra alder på barnet, således at aldersnittet var så bredt fordelt som muligt, ud fra datoen for hvornår afhøringen fandt sted, og ud fra barnets køn for at se et så generelt udsnit af videoerne som muligt. Jeg valgte bevidst at gennemse et forholdsvist stort materiale – 19 videoafhøringer af en varighed på imellem 25 – 75 minutter – for på den måde at have mulighed for at kunne lede efter nogle generelle tendenser, manualer og indgangsvinkler til barnet og udførelsen af afhøringen.

Jeg fandt flere fællestræk og manuelle processer i afhøringerne. Et fællestræk ved alle 19 videoafhøringer kan betegnes som den fysiske kontekst. Alle afhøringerne fandt sted i det samme lokale, på den samme politistation. I lokalet er opstillet en laksefarvet sofa plus dertilhørende lænestol, et glasbord, en hvid papirs lampe. I sofaen befinder der sig en gul kylling, en bamse, som har en størrelse på ca. 60 cm i diameter. Hvad man ikke kan se på videoen er at der til venstre for hvor barnet bliver placeret, i sofaen, er en væg med en masse tegninger, som børnene har tegnet under afhøringen. Lokalet er et standard lokale, som er indrettet specielt til børn, med bamser, tegnesager og farvestrålende plakater og malerier til stede. Derudover er der i lokalet opstillet en mikrofon og et kamera.

Indledningsvist i alle videoafhøringerne træder en ikke-uniformeret politibetjent, mand eller kvinde, ind i billedet, tager plads i lænestolen og præsenterer sig selv ved navn og som kriminalassistent i drabsafdelingen og sagsbehandler på denne sag. Efterfølgende præsenterer vedkommende barnet ved navn og cpr. nummer, mistankens karakter, og hvor anmeldelsen kommer fra. Politibetjenten præsenterer de personer, som observerer afhøringen fra monitorrummet. Tilstede er oftest betjenten selv, forsvarer, anklagemyndighed, bistandsadvokat og

sagsbehandler fra kommunen. Observatørerne i monitorrummet har mulighed for at stille supplerende spørgsmål til sidst i forhøret igennem videoafhøreren. Der er ingen af sagerne en tryghedsperson tilstede i rummet sammen med barnet. Barnets pårørende, oftest mor, sidder i et lokale længere nede af gangen og venter. Betjenten oplyser videre, at der har været aflagt hjemmebesøg hos barnet, oftest en eller to dage før afhøringen, hvor videoafhøreren og betjenten selv har været til stede, og at sagen i den forbindelse ikke er blevet drøftet. Slutteligt oplyser betjenten, at mor har givet tilladelse til at forhøret finder sted og han overgiver derefter lokalet til barnet og videoafhøreren.

Fælles træk ved næsten alle afhøringerne er, at barnet ved begyndelsen af afhøringen bliver oplyst om, at det her rum de nu befinder sig i, er et meget specielt rum. Det er et rum, hvor man godt må fortælle hemmeligheder, også hemmeligheder som man ellers ikke ville fortælle andre steder. Det er også et rum, hvor man ikke må lyve, det er vigtigt, at de ting, man fortæller, er rigtige. Dette bliver understreget mange gange og på forskellige måder, men budskabet er det samme. Dette er et juridisk princip som skal følges, på lige fod med når større børn og voksne vidner i retten og i den forbindelse bliver oplyst om, at de har pligt til at fortælle sandheden, den såkaldte sandhedsformaning.⁴⁾ I dette tilfælde benytter afhøreren dog dette princip til både at fortælle barnet, at det skal tale sandt, og forklare, at rummet er så specielt, at det kan rumme hemmeligheder, som ellers ikke kan fortælles udenfor. Hvad disse hemmeligheder skal benyttes til, oplyses, som hovedregel, ikke til barnet.

Fælles træk ved cirka halvdelen af afhøringerne er, at der bliver brugt mellem 5 og 10 minutter til en uformel tryghedsskabende samtale med barnet inden selve afhøringen starter. Her kan barnet blive præsenteret for tusser og farveblyanter, som det kan bruge igennem afhøringen, lokalet bliver gennemgået med dets tegninger på væggen, kameraet og mikrofonen, eller der bliver talt om turen derover. Andre afhøringer starter lige på og hårdt. Det virker ikke som om, at der et mønster, eventuelt alders-

relateret, som afgør dette, men mere ser det ud til at være afgørende, hvilken afhører, der foretager afhøringen. Barnet bliver i nogle tilfælde informeret om, at det har ret til ikke at svare på de spørgsmål det bliver stillet, hvis det ikke har lyst. Dette sker i knap halvdelen af de gennemsete videoer og næsten altid med det forbehold, at det jo er politiet de taler med, så nogle ting skal de jo vide. I flere tilfælde understreger afhøreren sin status som politi via udtalelser såsom, jeg er jo fra politiet, så jeg skal jo vide nogle specielle ting, i et enkelt tilfælde får en dreng vist politiskiltet, imens han får forklaret vigtigheden af ikke at lyve i det specielle rum.

Undersøgelsen af afhøringerne – observation og refleksion med afhørerne

I arbejdet med det visuelle materiale, videoafhøringerne, har jeg forsøgt at lave en tyk beskrivelse af, hvad jeg observerede i afhøringerne. Jeg har både haft fokus på, hvordan børnene måtte opleve afhøringssituationen og videoafhørernes forudsætninger, holdninger og følelser i afhøringssituationen. Det har i sagens natur været en mere overkommelig opgave at udforske, hvordan videoafhørerne oplevede praksissen, da jeg havde mulighed for at interagere med dem, tale med dem og observere dem i deres dagligdag, end det har været at udforske børnenes oplevelser. Børnene har jeg udelukkende observeret på videomaterialet og derfor ikke haft samme mulighed for at interagere med. Derimod har jeg både med egen praksiserfaring, kulturelle bevidsthed, via teori og i høj grad via min observation af både deres nonverbale og verbale kommunikation forsøgt via meningsfortolkning og refleksiv udforskning at sætte mig i børnenes sted og derigennem skabe mening i det observerede, set ud fra børnenes synspunkt.

Indledningsvis gennemså jeg 19 videoafhøringer, hvoraf min writing up af materialet kom til at bestå af de generelle tendenser, som gik igen i næsten alle videoer. Jeg udformede en standardiseret temaopbygning, hvor jeg først nedskrev de manuelle ensartede procedurer, som alle videoafhørerne benyttede sig af. Dette kunne eksempelvis være sandhedsformaning, som beskrevet ovenfor. I første omgang arbejdes der enkeltvis

med videoafhøringerne, hvor indholdet detaljeret blev gennemgået. Mit fokus var på, hvordan børnene blev behandlet i afhørings-situationen og hovedsageligt, om de blev krænket yderligere, end man kan sige de allerede er blevet det, i en situation hvor der er mistanke om seksuelt misbrug. Derudover var fokus på relationen mellem videoafhører og barn generelt, videoafhørers indre agenda og kognitive principper samt kontekstens betydning. Efter at have gennemarbejdet videomaterialet enkeltvis, begyndte jeg at arbejde med indholdet ud fra en fælles betegnelse, hvor de kulturelle temaer hovedsagelig var i fokus.

SOPHOS modellen – udvikling af ny empiri

Endvidere anvendte jeg SOPHOS-modellen, hvilket indebærer, at aktørerne, i dette tilfælde videoafhørerne, fik mulighed for at observere, kommentere og diskutere deres praksis, alt i mens de så deres afhøringer på video. I processen gennemså videoafhørerne sammen videoafhøringerne, de kunne stoppe op, diskutere, kommentere og svare på spørgsmål, som filmedes til senere analysebrug. Derved bliver der tale om en anden ordens observation, da jeg observerer mine aktører observere deres egen praksis. SOPHOS materialet har således, for så vidt det lader sig gøre, til formål at tilvejebringe ”*a second level of reflexivity and discourse*” (Krogh Hansen, 2005:9), hvor blikket er vendt mod praktikere, i dette tilfælde videoafhørere, for at blive klogere på deres forståelser af, hvad der foregår, og hvorfor, og den vej igennem blive klogere på de historiske, kulturelle og sociale betingelser, som den pågældende praksis er indlejret i (Krogh Hansen, 2005:10). Videooptagelserne af aktørerne giver således anledning til ny empiri (Krogh Hansen, 2005:5) udover videoafhøringerne, som anses som hovedempirien. Den nye empiri skal derfor i denne sammenhæng forstås som et bidrag til at gøre forståelsen af, hvad der foregår på videoafhøringerne, bredere og mere fyldestgørende. Den forskningsmæssige interesse ved brug af SOPHOS er på den måde at få en dybtgående indsigt i praksissen og dens kontekstuelle vilkår ved at undersøge reaktioner og forståelser for aktører, som er in-

volveret i den pågældende praksis (Krogh Hansen, 2005:9). Disse forståelser, som man kan sige både er formet af praksis og former praksis både historisk og aktuelt, fremtræder både direkte og indirekte igennem det, videoafhørerne hæfter sig ved, og igennem deres udtryk for holdninger, værdier, begrundelser og forklaringer, samt deres non-verbale tilkendegivelser, når de observerer og taler på den viste video. Ved at sammenholde det visuelle etnografiske feltarbejde med fundene i SOPHOS projektet skabes der således en bred etnografisk bevidsthed omkring videoafhøringer af børn.

Straffesag og videoafhøring – til barnets bedste?

Et afgørende fokuspunkt i undersøgelsen har været, hvorvidt børnene i processen omkring videoafhøringerne bliver krænket i det strafferetslige systems forsøg på netop at imødekomme barnets tarv. I betænkningen nummer 1420, afsnit 3.6.4.2, anføres det, at videoafhøringer af barnet fremfor vidneudsagn direkte i retten, er for at skåne barnet og gøre processen mere skånsom for barnet. I betænkningen udtrykkes det indledningsvist således:

“Straffesager om seksuelle overgreb på børn er kendetegnet ved, at de ofte er vanskelige at efterforske og gennemføre til domfældelse, fordi overgrebene foregår uden andre tilstedeværende end barnet og den person, der krænker barnet. Når der foreligger mistanke om, at et barn har været udsat for et seksuelt overgreb, vil vidneafhøring af barnet derfor indgå som et væsentligt led i efterforskningen. Samtidig må det konstateres, at der i en del af de sager om seksuelle overgreb på børn, som bliver anmeldt til politiet, ikke foreligger fysiske beviser, som kan godtgøre, om et overgreb har fundet sted. Barnets forklaring vil derfor ofte være det væsentligste og måske eneste direkte bevis, der foreligger i sagen.”⁵⁾

I den etnografiske undersøgelse spørges til, hvorvidt det overhovedet er muligt at anlægge et perspektiv om beskyttelse af barnet og barnets tarv i en proces, hvor barnets udsagn har en så stor betydning for den

retslige proces og afgørelse. Et essentielt fund i undersøgelsen er, at det tyder på, at barnets tarv i denne strafferetslige kontekst beror på en forståelse af, at en gennemførelse af straffesagen, uagtet hvad barnet skal gennemgå i processen, er for barnets bedste. En af politiets specielt uddannede videoafhørere siger blandt andet:

”I de fleste tilfælde der er det jo i barnets tarv at det er som det er. Vi tænker at i sidste ende der er det bedst for barnet. I langt de fleste tilfælde der sidder man med en følelse af at det her det gør jeg med en overbevisning om at, med god samvittighed fordi det er jo det bedste for barnet”. (SOPHOS 1. TT. 0.40.01)

Barnets tarv spiller således en central rolle i argumentationen for at gennemføre straffesager med videoafhøringer af børn, også på et meget lavt alderstrin. Dette på trods af, at vi ved, at det er en meget lav procentdel af sagerne, som leder til domfældelse på baggrund af barnets udsagn (Nielsen, 2014:6).

Detaljerede forklaringer og gengivelser med bamses – re-traumatisering?

Et centralt fund i undersøgelsen af videooptagelserne er, at det er af afgørende betydning, at børnene fortæller så detaljeret som muligt om det påståede overgreb, da dette danner grobund for en eventuel domfældelse af krænker. Dette viser sig tydeligt i de gennemsete videoafhøringer, som danner grundlag for undersøgelsen, hvor videoafhøreren spørger ind til detaljer for overgrebet og beder børnene om at gentage hændelser, situationer og facetter af overgrebet eller overgrebene flere gange. Dette gør sig ligeledes gældende i sager, hvor børnene prøver at undvige ved at fortælle, at de intet har at fortælle, eller at de ikke kan huske noget. Psykologien, blandt andre Halvdor Øvereeide, peger dog på, at dette kan være re-traumatiserende og krænkende for et barn i krise. En 6-årig pige siger:

”I dag har jeg ikke noget at sige om far. Jeg kan ikke huske hemmeligheden og jeg synes bare at det er så kedeligt at snakke om far. I dag har jeg ikke noget at sige om far. Jeg vil bare gerne glemme det hele”. (EF 1)

Denne ulyst til at tale om det påståede overgreb, bliver i denne kontekst ikke imødekommet, da formålet med samtalen er at få et så detaljeret formuleret videomateriale, som det er muligt til brug i en eventuel retssag. Videoafhøreren forklarer til barnet:

"Jeg kan godt forstå at du gerne vil glemme det men der er altså nogle ting som jeg er nødt til at skulle vide noget om. Og det er fordi jeg er fra politiet". (EF 1)

Da videoafhøreren i forbindelse med SOPHOS interviewet reflekterer over, hvad det er, vedkommende ser i ovenfor beskrevne videopassage, siger videoafhøreren:

"Hun skal ikke have lov til at slippe af sted med at sige at hun ikke har lyst til at snakke om det her, fordi det er sådan set det hun er ved at fortælle mig. Og så tror jeg og håber på at det at jeg siger at jeg er fra politiet så skal du sige det til mig. Det er lidt en autoritetsting". (SOPHOS 1, TT. 0.56.18)

I flere tilfælde bliver børnene gjort opmærksomme på, at de jo taler med politiet, og at videoafhøreren derfor skal vide, hvad der er foregået, ligesom en 9-årig dreng bliver forevist afhørers politiskilt, mens han informeres om, at han nu befinder sig i et særligt rum, afhøringslokalet, og derfor godt kan fortælle de hemmeligheder han normalt ikke ville kunne fortælle (Nielsen, 2014).

Brugen af bamser og dukker til gengivelse af det påståede overgreb er en metode, som videoafhørerne, som har deltaget i denne undersøgelse, gør brug af i forskelligt omfang. Det er dog ikke deres overbevisning, at børnene lider overlast eller bliver re-traumatiserede ved gennemførelsen af en sådan gengivelse, sådan som flere psykologiske teorier og undersøgelser ellers peger på:

"Det er helt almindeligt at få barnet til at vise det på bamsen, det gør vi tit. Det er helt almindeligt. Jeg har generelt ikke en erfaring af at børnene bliver generte eller, de plejer at tage bamsen og så.. Nej det synes jeg egentligt ikke de plejer at være, nej".

I en videoafhøring af en 6-årig pige bliver metoden om visuel gengivelse af overgrebet på en bamse benyttet. Videoafhøreren beder

pigen vise på bamsen, hvorledes hendes far forgriber sig på hende via fuldbyrdet penetrering. Pigen fremstår på videoen utilpas i situationen. Hun gemmer hovedet i bamsen og ser væk. Videoafhøreren har fokus på, om situationen kan ses på kameraet, og gør pigen opmærksom på at udspille scenen i en sådan vinkel, at kameraet fanger det (Nielsen, 2014: 68). Videoafhøreren har fokus på, at bevismaterialet bliver så godt som muligt, så det kan bruges i en eventuel retssag:

"Det er jo noget der skal bruges i retten, så det er jo godt at få det visualiseret".

Fokus er således på at få styrket bevismaterialet på en måde, så et skyldsspørgsmål kan blive besvaret i den strafferetslige kontekst. At barnet skulle finde ubehag i situationen eller blive yderligere krænket, synes ikke at være et opmærksomhedspunkt for videoafhøreren. Dette kan forklares ud fra den kulturelle bevidsthed, som Spradley lægger ned over kontekstbegræbet, samt Goffmans rollebegræb. Videoafhøreren optræder i en strafferetslig kontekst, hvor den vigtigste opgave er at indhente nok oplysninger til at belyse et enten skylds- eller uskyldsspørgsmål. Forståelsen af barnet som informant og derved kilde til bevisførelsen ligger til grund for måden barnet føres igennem videoafhøringen på. Desuden anses det i denne kontekst til barnets bedste, at det får sagt alle detaljer, på trods af at det ikke har lyst, så sagen kan blive belyst bedst muligt.

Afhøringsituationen – setting eller nærhedsetik?

Et fokuspunkt i undersøgelsen, som leder til en forståelse af, hvorfor børn føres igennem videoafhøringer som de gør, peger på konteksten som betydningsfuld for udførelsen af videoafhøringen. Et spørgsmål, som rejste sig i forbindelse med undersøgelsen, var hvorvidt det er muligt for videoafhøreren at være nærværende sammen med barnet i afhøringsituationen, som psykologien (Øvreide og Hafstand, 2004: 310) foreskriver det, når der tales med børn i krise og eksempelvis have øje for, om barnet bliver krænket i afhøringsituationen i den givne strafferetslige kontekst.

Videoafhøreren optræder i afhøringssitua-

tionen ikke kun i forhold til barnet, men i høj grad ligeledes for kollegaerne i monitorrummet samt den eventuelle fremtidige retssag. Goffmans begreb om hverdagens rollespil kan i denne kontekst defineres som værende den egentlige dialog mellem barn og afhører. Her udspiller videoafhøreren sin rolle som myndighedspersonen, som på en bestemt form med et bestemt formål spørger barnet om detaljer vedrørende et eller flere påståede seksuelle overgreb begået mod barnet, med det formål at belyse et spørgsmål om skyld eller uskyld. Et centralt fund synes at pege på, at videoafhøreren fokus i høj grad ligger på de omkringværende settings i forbindelse med videoafhøringen, og at det vanskeliggør det at være nærværende sammen med barnet i situationen. En videoafhører siger blandt andet:

"Man er selvfølgelig bevidst om at der sidder nogle og kigger, man vil jo heller ikke spille deres tid. Det er jo vigtigt at de synes at man gør sit arbejde godt, det er ikke rart hvis de tænker at hende der hun er godt nok dum." (SOPHOS 1. TT. 0.34.46)

Videoafhøreren fokus er her på sin optræden i forhold til de kollegaer, som sidder i monitorrummet og følger afhøringen. Der eksisterer i den strafferetslige kontekst flere forskellige settings, som afhøreren skal være opmærksom på, hvilket kan medføre, at fokus på barnets velbefindende kommer i baggrunden, simpelthen fordi afhøreren ikke er opmærksom på det:

"Selvfølgelig skal man tænke på barnet, men det handler her mest om retten." (SOPHOS 2. TT. 1.14.55)

Videoafhøreren optræder i den strafferetslige kontekst, og har derfor hovedsagelig fokus på de retslige præmisser og bevisførelsen. Barnets tarv synes i denne kontekst at bero på, at sandheden kommer frem, og at den eventuelle krænkelse bliver straffet. Det er derfor værdien af videoafhøringen set ud fra et bevisperspektiv, som er afgørende, og ikke i samme grad de mekanismer, som kan sikre barnet en så god og ikke krænkende oplevelse, som det er muligt:

"Jeg har jo hele tiden retten og den der sidder derude og kigger i baghovedet. Jeg

vil jo ikke have at de synes jeg stiller ledende spørgsmål, så mister det hele jo sin værdi." (SOPHOS 2. TT. 0.31.00)

Vurderet ud fra nærhedsetikken som perspektiv på barnets tarv, sammenholdt med Børnekonventionens artikel 3, hvor fokus på beskyttelse og omsorg for barnet er i centrum, lever regler og praksis i ringe grad op til beskyttelse af barnets tarv. Det er faktorer i undersøgelsen, som peger på, at barnet i flere tilfælde bliver benyttet som systemets redskab til bevisførelse og i den sammenhæng bliver udsat for yderligere krænkelse, da det i videoafhøringen detaljeret skal gennemleve seksuelle overgreb uden nærhedsetikkens krav om beskyttelse af barnet som den mindre magtfulde part i samtalen. Videoafhørerne kan kun i lille grad holde fokus på barnets psykologiske beskyttelse i afhøringen, da setuppet omkring videoafhøringen rummer flere andre settings, såsom monitorrummet og den eventuelle retssag, som de er tvunget til at have i fokus, for at afhøringen ikke skal miste sin værdi som bevismateriale. Dette kan tyde på, at nærheden og tilstedeværelsen med barnet er vanskelig at opretholde.

Konklusion og perspektivering

Med ovenstående fund i mente kan man diskutere, hvorvidt videoafhøringerne er en for barnet relevant og etisk forsvarlig metode at benytte, når der arbejdes med børn, som potentielt har været udsat for seksuelle overgreb. Navnlig med følgende citat i mente vil dette blive perspektiveret. En videoafhører siger:

"Det er overhovedet ikke brugbart at afhøre så små børn, der kommer ikke noget ud af det. Jeg kan ikke huske at vi har ført en sag på en 4 årig eller 5 årig hvor vidneforklaringen har kunnet stå alene." (SOPHOS 2. TT. 0.06.28)

Er det i virkeligheden hensynet til retsfølelsen og myndighedshensyn, der gør, at vi som system vælger at føre børn igennem straffesager i så følsomme sager, som seksuelt misbrug af børn må siges at være? Kunne man i stedet forestille sig at tage sædelighedssager begået mod børn ud af den strafferetslige kontekst og over i en socialfaglig kommunal kontekst,

hvor det må forventes, at beskyttelse og omsorg af barnet må være mere i fokus?

”Inden for det danske retssystem er den største udfordring i disse sager at tilgodesøge øvrighedens krav om afsløring og straf for lovovertrædelser og nødvendigheden af at bringe sådanne seksuelle overgreb til ophør, samtidig med et ønske for barnet om at skabe en forbedret livssituation end den det havde mens overgrebene stod på.” (Nielsen, 2014:7)

Vi ved fra forskningen, at meget få sager om seksuelt misbrug af børn leder til domfældelse, såfremt der ikke eksisterer synlige fysiske beviser derfor (Børne- og ungdomspsykiatri, 2002:210). Andre tal viser ligeledes, at det kun er et fåtal, som vælger at anmelde overgrebet til politiet (Larsen-Helvig 2000: 62). En forælder til et seksuelt misbragt barn, hvor en anmeldelse til politiet fandt sted, siger blandt andet:

”Et eller andet sted kan jeg godt forstå, at politiets arbejde kræver, at de skal have nogle udsagn fra børnene. Men jeg havde det utroligt svært med, at min søn skulle igennem den videoafhøring, for det var nærmest et overgreb på ham igen. Presset på den kun seks-årige dreng fik ham til at overveje, om anstrengelserne var det hele værd. – Der var perioder, hvor jeg tænkte: til helvede med juraen, til helvede med retssagen. Det drejer sig om vores søn, siger han.” (Sørensen m.fl., 2005)

Et paradoks, som denne undersøgelse tydeliggør, er de forskelligrettede perspektiver på barnets bedste, eller barnets tarv. I de gennemsete videoafhøringer peger noget i retning af, at børnene i afhøringen befinder sig i en setting, som ikke er rustet til at have barnets psykologiske beskyttelse i fokus. Børnene bliver et afgørende middel til politiets arbejde med at bevise uden særligt fokus på, hvad det gør ved barnets psykiske sundhed. Alligevel forklarer videoafhørerne og formålsbestemmelsen om videoafhøringer⁶⁾, sig med, at det er for barnets bedste, at de skal videoafhøres, fordi det er vigtigt, at barnets stemme høres. Det er for barnets bedste, på trods af at det er ganske få sager, hvori der falder dom udelukkende på baggrund af barnets udsagn. Det er for barnets

bedste på trods af, at det vurderes at videoafhøringer af små børn er formålsløse. Og det er for barnets bedste på trods af, at det ikke er nærheden med barnet og den psykologiske beskyttelse, som er i fokus i afhøringssituationen.

Flere eksperter har peget på, at det strafretslige system ikke er indrettet på en måde, så børn kan rummes på en forsvarlig facon. Mimi Strange siger blandt andre:

”Alle, som arbejder med behandling af seksuelt misbrugte børn, hvor straffesystemet er ”partner“, ved, at tid bruges på at behandle de skadevirkninger, barnet påføres som følge af sit møde med straffesystemet. Og ikke mindst på at behandle forældrenes reaktioner på dette møde. Her kan vi virkelig tale om, når omsorg bliver til overgreb. Samfundets omsorg for at beskytte dets borgere mod forbrydelser bliver alt for ofte vendt til overgreb, måske på grund af manglende viden om børns psykologi.” (Når omsorg bliver til overgreb, Psykolog Nyt 3)

Man har forsøgt via etableringen af regionale såkaldte børnehuse at skabe en mere børnevenlig kontekst for arbejdet med overgreb på børn. Formålet med regionernes børnehuse lyder således:

”Det overordnede formål med børnehuse er at bidrage til, at det enkelte barn (0-17 år) og dets familie / omsorgspersoner får den bedst mulige indsats i sager om overgreb. Samtidig skal børnehuse sikre en ensartet høj kvalitet i indsatsen i hele landet. Målet med at samle indsatsene i et børnehus er bl.a. at sikre en koordineret tværfaglig indsats over for det enkelte barn og den enkelte unge, så barnet og den unge får bedre mulighed for at blive undersøgt skånsomt samt mulighed for at komme sig over overgrebet. Børnehuset er indrettet i børnevenlige rammer og har til opgave at koordinere de tværsektorielle opgaver, herunder videoafhøring og retsmedicins og / eller lægelig undersøgelse, samt udrede barnets behandlingsbehov og yde krisebehandling til barn og forældre.” (SISO, 2013)⁷⁾

Der er ved denne indsats forsøgt via en tværfaglig koordinering samt børnevenlige

fysiske omgivelser at skabe en mere børnevenlig model for børnenes deltagelse i det strafferetslige system, som en afhøring befinder sig inden for. Om det at videoafhøringen finder sted i en anden fysisk kontekst – dog inden for de samme retslige krav og med samme aktører i spil – vil medvirke til, at barnet undgår yderligere krænkelse i den strafferetslige proces, har jeg ingen forudsætninger for at udtale mig om. Dog kan spørgsmålet om barnets tarv fortsat diskuteres, på trods af at de fysiske rammer for afhøringen er ændret. Barnet må nemlig fortsat ikke modtage psykologhjælp, på lige fod med voksne, mens den strafferetslige sag verserer. Barnet skal fortsat detaljeret berette om et påstået seksuelt overgreb til

brug som bevisførelse, og de som afhører barnet skal fortsat forholde sig til de eksisterende settings i det strafferetslige system, som måske forhindrer nærhed og tilstedeværelse med barnet i afhøringsituationen.

Dette rejser spørgsmål ved, om det i stedet bør overvejes at tage barnet ud af den strafferetslige kontekst – som flere eksperter peger på ikke er rustet til at varetage barnets tarv, som det kan defineres via nærhedsetikken og Børnekonventionens artikel 3 – for på andre måder at søge at skabe forløb med barnet i centrum, i stedet for at barnet bliver et redskab til at tilgodese almene krav om retfærdighed, straf og konsekvens og udsat for ubærlige krænkelse?

LITTERATURLISTE:

- Alrø, Helle og Dirckinck-Holmfeld, Lone: "Videoobservation" Aalborg Universitetsforlag og Institut for Kommunikation 2008, 1. udgave, 3. oplag.
- Brørup, Mogens et. al.: "Den nye psykologi håndbog" 2. udgave, 4. oplag 2001. Forfatterne og Gyldendals Boghandel, Nordisk Forlag, København.
- Goffman, Erving: "Vore rollespil i hverdagen" The presentation of self in everyday life, 1992. PAX forlag A/S.
- Hansen, Krogh Helle: "Sophos- Videobaseret praksisforskning" Forfatteren og Jysk Pædagog Seminarium. Trykcentralen Viby J. Januar 2005.
- Haavind, Hanne og Øvreeide, Haldor: "Barn og Unge i psykoterapi – samspill og udviklingsforståelse" Gyldendal Norsk Forlag AS, 1. udgave 2008.
- Hammersley, Martyn og Atkinson, Poul: "Etnography" 3. udgave udgivet af Routledge 2007. 94476-9.
- Jacobsen, Michael Hviid et. al.: "Videnskabsteori – i Statskundskab, Sociologi og Forvaltning" Forfatterne og Hans Reitzels Forlag 2012.
- Jørgensen, Per Schultz og Kampmann, Jan; "Børn som informanter" Forlag Børnerådet 2000.
- Lier, Lene et.al.: "Børne og Ungdomspsykiatri" Hans Reitzels Forlag 1999.
- "Mod en optimal model for afhøring af børn i sager om seksuelt misbrug". Udgivet af Red Barnet, Børnesagens fællesråd og Børnerådet.
- Nielsen, Sussie: "Videoføring af børn i sager om seksuelt misbrug – en etnografisk udforskning" Kandidatspeciale. Kandidatuddannelsen i socialt arbejde ved Aalborg universitet, 2014.
- Pink, Sarah: "Doing Visual Ethnography" SAGE Publications Ltd. 4. udgave 2004.
- Smith, E. Dorothy: "Institutional Ethnography as Practice" Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2006.
- Spradley, James P.: "The Ethnographic Interview" Wadsworth, Cengage Learning 1979.
- Sørensen, Jytte Birk: "Dig, mig og os – observation og analyse af kontakt og relationer" 1. udgave, 2. oplag 2013, Dafolo forlag og forfatteren 2013.
- Wilson, Claire og Powell, Martine: "A Guide to Interviewing Children" First Published in 2001 by Routledge.
- Øvreeide, Haldor: "At tale med børn" Hans Reitzels Forlag 2004.

ARTIKLER:

- Engell, Christian og Andersen, K. Torben: "**Politiet sat i en umulig situation**" Kronik i Aktuelt 20. Juli 2000.
- Feldballe, Niels og Sørensen, Kuno: "**Den svære vej fra mistanke til dom**" Udgivet i samarbejde med Red Barnet, 2005.
- Mandic, Trine Vinther: "**Fantasien sætter ingen grænser**" Børn & Unge Årgang 2005 nr. 41.
- Mühlhausen, Berit; "**Psykologer kritiserer børneforhør**" Artikel i Dagbladet Information, 22. Oktober 1999.
- Robdrup, Heidi; "**Svær vej fra mistanke til dom**" Nordjyske.dk 4. Juni 2005.
- Smith, Søren Friss; "**Når børn misbruges**" Kronik i Dagbladet Information, 2. Marts 1999.
- Strange, Mimi: "**Når omsorg bliver til overgreb-psykologisk forståelse af seksuelle overgreb mod børn og unge**" Psykolog Nyt Nr. 3, 1998.
- Wilmann, Klaus: "**Når børn skal afhøres**" Kronik i Dagbladet Information, 13. Januar 2013.
- Betænkning nr. 1420. **Gennemførelse af straffesager om seksuelt misbrug af børn.**

NOTER:

1. Retsplejelovens § 183 stk. 3 samt betænkning nr. 1420 om gennemførelse af straffesager om seksuelt misbrug af børn.
2. Hvoraf de to figurerede som afhører på de gennemsete videoer.
3. Der findes forskellige settings i det strafferetlige forløb, selve afhøringen er en setting, retssagen er en anden setting, monitorrummet er en tredje setting mv.
4. Retsplejelovens § 181.
5. Betænkning nr. 1420.
6. Retsplejelovens § 183 stk. 3 samt betænkning nr. 1420 om gennemførelse af straffesager om seksuelt misbrug af børn.
7. <http://www.socialstyrelsen.dk/isis/overgrebspakken/bornehuse>

Sussie Nielsen er adjunkt ved Institut for Socialt Arbejde, Professionshøjskolen Metropol.